

Paul Bambrick-Santoyo

Bewerking en vertaling: Robert Jacobs, Swaan Smit

Bliksemstart

Word een topleeraar in 100 dagen

Inhoudsopgave

Voorwoord door Paul Bambrick-Santoyo	7
--	---

Inleiding	11
------------------------	----

- Hoe word je een toeleraar? .....
- Hoe gebruik je dit boek? .....

Uitleg pictogrammen	15
----------------------------------	----

Fase 1: De basis	17
-------------------------------	----

Klassenmanagement: Een goede start	19
---	----

Essentiële routines en procedures

- Plan en oefen essentiële routines en procedures van moment tot moment .....
- Verfijn de uitvoering van routines en procedures .....

Overzicht

- Recht je rug en sta stil .....
- Formeel register .....

Didactiek: Lesvoorbereiding	29
--	----

Lesvoorbereidingen maken

- Beschrijf duidelijke lesdoelen .....
- Ik-fase .....
- Ontwikkel Afzwaaiers gekoppeld aan lesdoel .....

Word de eigenaar van je les

- Instructie en begeleid inoefenen .....
  - Bouw een tijdsmarkering in .....
-

Fase 2: Een stapje verder	41
--	----

Klassenmanagement: Toepassen en monitoren van routines	43
---	----

Klare taal

- Houd het kort .....

Routines en procedures

- Pas routines aan .....
- En nog eens .....
- Tijdig stoppen met En nog eens .....

Radar

- Scan hotspots 51
- Laat zien dat je kijkt 53
- Loop bewust rond en sta stil bij hotspots 55
- Stap weg bij de leerling die spreekt 57

En nog eens - de hele klas

- Geplande En nog eens 59
- En nog eens tijdens de les 61

Didactiek: Zelfstandig verwerken 63

Beschrijf het ideale voorbeeld

- Schrijf het gewenste antwoord van de leerling uit 64
- Koppel de zelfstandige verwerking aan het lesdoel 66

Zelfstandig werken

- Schrijf eerder 68
- Gebruik een Begintaak 70
- Gebruik een Afzwaaiert 72

Observeer actief

- Creëer een observatieroute 74
- Monitor de kwaliteit van het werk van de leerlingen 77
- Geef directe feedback aan leerlingen (pen in de hand) 79

Fase 3: Een eind op weg 81

Klassenmanagement: Houd elke leerling betrokken 83

Zorg voor uitdaging

- Daag leerlingen uit 84
- Sprankel 86

Tempo

- Gebruik een time timer 88
- Verhoog het tempo bij het vragen stellen 90
- Vraag en antwoord 92
- Bij de tijd 94

Houd elke leerling betrokken

- Stel vragen aan alle leerlingen 96
- Bliksembeurt 98
- Draai en praat 100
- Gebruik verschillende vraagtechnieken 102

Het positieve verwoorden

- Verwoord wat leerlingen goed doen 104
- Positief verwoorden en bewust kijken 106
- Gebruik taal die gericht is op groei 108

Individuele correctie

- Niet verstorend ingrijpen 110

Didactiek: Data verzamelen	113
Zorg voor bewijzen/controle van begrip	
• Doelbewust aantekeningen maken	114
• Laat leerlingen de belangrijkste bewijzen noemen	116
• Controle van begrip	118
• Reageer op fouten	120
Model	
• Geef de leerlingen een duidelijke luister-/schrijfopdracht	122
• Model hardop de denkstappen, niet alleen de aanpak	124

Fase 4: De diepte in 127

Klassenmanagement: Groepswerk en groepsgesprekken 129

Betrokkenheid in de kleine groep

- Geef duidelijke instructie bij groepswerk 130
- Volg het groepsproces en spreek leerlingen aan 132

Didactiek: Groeps gesprekken 135

Leid groeps-/klassengesprekken

- Werk in beeld 136
- Veranker het begrip en train vaardigheden 138

Spoor dieper denkwerk aan

- Korte stop 140
- Doorvragen 143
- Weet niet geldt niet 145

Gespreksgewoonten

- Houd de toon neutraal 147
  - Eens zijn en aanvullen 149
  - Respectvol oneens zijn 151
-

Fase 5: Er nog meer uithalen 153

Didactiek: Leid gesprekken met leerlingen 155

Strategische aanwijzingen

- Haal voorkennis op 156
- Geef (getrapte) Bliksembeurten gebaseerd op data 158
- Leerlingen sporen medeleerlingen aan 161

Conceptueel denken

- Conceptueel begrip laten verwoorden 163
- Leg de lat hoog voor het taalgebruik 165
- Rekken 167

Bijlagen	169
• Bijlage 1: Zelftest	170
• Bijlage 2: Filmen in de klas	175
• Bijlage 3: Collegiale feedback	176
• Bijlage 4: Logboek	177

Voorwoord

Paul Bambrick- Santoyo

Toen ik nog klein was, werd ik geobsedeerd door het imiteren van mijn helden. Als jongen groeide ik op buiten Chicago en dat betekende dat ik sporthelden als de basketballer Michael Jordan op de voet volgde. Ik weet nog dat ik naar hem keek terwijl hij speelde en dat ik dan probeerde net zo te schieten en dribbelen als hij.

Het observeren en imiteren van ‘helden’ paste ik ook toe tijdens mijn loopbaan als leraar. Mijn eerste jaar staat me nog helder voor ogen; ik was een echte beginneling en niet erg goed.

Ik werd overonderd en ‘worstelde’ net als veel andere leraren in hun eerste jaar. De grootse inspiratie om me verder te ontwikkelen kwam van de beste leraar van de school: Roxana Aparico. Ik bestudeerde haar tijdens haar lessen op de momenten dat ik niet zelf voor de klas stond - ze was fantastisch! Daarna probeerde ik haar werkwijzen uit in mijn eigen klas. Ik werd niet zo goed als Roxanne, maar ik werd wel beter.

Toen ik jaren daarna schoolleider werd, bleef ik dit doen. Ik zocht steeds naar de beste schoolleiders op andere scholen en probeerde te kopiëren wat ik hen zag doen. Stap voor stap ontcijferde ik de ‘best practices’ van leraren en schoolleiders die ervoor gezorgd hebben dat ik beter werd in mijn vak.

Pas jaren later begreep ik waarom dit proces zo belangrijk was. Toen ik de volgende vraag voor mezelf beantwoordde werd het me duidelijk:

De beste voorspeller voor het winnen van de Nobel Prijs is.....

- A het aantal keren dat je onderzoek wordt geciteerd
- B het aantal boeken dat je hebt gepubliceerd
- C aan welke universiteit je gestudeerd hebt voor je promotie
- D wie je mentor is
- E wat je sociaal-economische achtergrond is

De beste voorspeller is D: wie je mentor is. De kwaliteit van degene die ons lesgeeft en coacht, betekent meer dan wat we op eigen kracht proberen te bereiken. Dat was een eye-opener voor mij.

Vervolgens vroeg ik me af of we niet allemaal de gelegenheid hebben om rechtstreeks met de beste leraren en schoolleiders te werken. Hoe kunnen we van hen profiteren om onze onderwijspraktijk te verbeteren?

Bliksemstart geeft hierop een antwoord door de beste voorbeelden van goed onderwijs met je te delen. We bestudeerden schoolleiders die de beste resultaten behaalden met de leraren die ze coachten en kwamen tot de conclusie dat ze een gemeenschappelijk kader hanteerden.

Het was een opeenvolging van actiestappen die elke leraar kon gebruiken om zich verder te bekwamen. In *Bliksemstart* vind je die effectieve actiestappen terug.

In de ideale wereld zou je er geweldig veel profijt van hebben dat je in je nieuwe baan elke dag een fantastische coach of mentor naast je hebt staan. Iemand die zijn of haar ‘best practices’ met je deelt zodat je ze kunt gebruiken in je eigen klas. Misschien vind je zo’n persoon om je door je eerste uitdagende maanden heen te helpen, al zal dat waarschijnlijk niet dagelijks zijn.

Maar stel dat dat niet zo is...

Start dan met de actiestappen uit het boek en de suggesties voor (zelf)reflectie.

De start van je loopbaan is pittig en het kan soms lastig zijn om telkens stappen vooruit te zetten.

Je bent wellicht niet van de ene op de andere dag excellent, maar je wordt wél stap voor stap beter. Jouw klas verandert dan in een plek waar Leren en Ontwikkeling met een hoofletter geschreven kunnen worden.

Ik hoop dat dit boek bruikbaar en nuttig voor je is tijdens je loopbaan als leraar.

Veel succes gedurende je reis...

Paul Bambrick-Santoyo

Inleiding

Hoe word je een topleeraar?

Je eerste dag voor een eigen groep als leerkracht in het basisonderwijs. Hoe gemotiveerd kun je zijn? Die dag ligt nog vers in je geheugen. Vanaf dat moment kon je alle kennis en vaardigheden inzetten om leerlingen te helpen bij hun eigen ontwikkeling. Je hebt leren omgaan met hun onvoorspelbaarheid in gedrag en ontwikkeling. Het is genieten van de lach op hun gezicht als ze de lesstof begrijpen en zelf kunnen toepassen. En dat geldt ook voor jouw inbreng bij hun sociale ontwikkeling, hoe ze met elkaar omgaan en naar elkaar luisteren.

Natuurlijk loopt niet alles zoals je had verwacht. Daarin ben je realistisch. Ieder kind heeft zijn eigen competenties en talenten. Maar heel soms ... bekruipt je een gevoel van 'kan ik het wel?' Zoals onlangs die dag waarop het buiten bijna net zo hard stormde als binnen in jouw klas. Je kreeg het rumoer gewoon niet onder controle. Of die les over het vervoegen van 'sterke en zwakke' werkwoorden. 'Het lukte me gewoon niet om het hen goed uit te leggen. Het leek wel of ze mij niet wilden begrijpen. Ligt dat aan mij? Ben ik de enige leerkracht die hier tegenaan loopt?'

Nee, dat ben je zeker niet. Iedere beginnende leerkracht kent dat gevoel, die worsteling. Sterker nog. Dit gevoel is niet alleen herkenbaar bij beginnende leerkrachten, ook ervaren leraren, of leraren die na jaren weer opnieuw instromen in het onderwijs kunnen de behoefte hebben om aan hun eigen ontwikkeling te werken. En dat is precies de reden waarom wij een praktische handreiking wilden ontwikkelen voor beginnende leerkrachten en leerkrachten die nog beter willen worden, die een bliksemstart willen maken. Hiervoor hebben we gebruik gemaakt van het onderzoek en bevindingen van Paul Bambrick. Het resultaat is *Bliksemstart*: een methode waarbij je aan de hand van een zelftest kunt bekijken waar je staat en aan welke competenties je kunt werken om nog beter beslagen ten ijs te komen en om uiteindelijk een topleeraar te worden. De uitleg hierover vind je in de paragraaf 'Hoe gebruik je dit boek?' Daarna kun je dit boek blijven gebruiken als een naslagwerk. *Bliksemstart* groeit als het ware mee met jouw ontwikkeling als succesvolle leerkracht.

Wij wensen je veel succes in jouw carrière als leerkracht en hopen hiermee een cruciale bijdrage te leveren aan jouw verdere ontwikkeling in dat prachtige beroep.

Hoe gebruik je dit boek?

Je hebt besloten dat je nog beter wilt worden in jouw beroep. Waar moet je dan beginnen? Wat heeft prioriteit? Wij helpen je hiermee op weg.

Voorspelbare volgorde

We hebben een zelftest ontwikkeld op basis van de onderzoeksresultaten van Paul Bambrick. Hij heeft ontdekt dat er een voorspelbare volgorde te ontdekken is in wat een (beginnende) leraar moet beheersen om zijn lessen gesmeerd te laten verlopen. Hier is hij achter gekomen door te onderzoeken hoe succesvolle coaches te werk gaan om leraren beter te laten functioneren.

Ontwikkelpunten

De zelftest in dit boek zorgt ervoor dat je de juiste volgorde kiest in waar je jouw leerkrachtvaardigheden gaat verbeteren. Door de vragen te beantwoorden van de zelftest, komen jouw ontwikkelpunten vanzelf bovendrijven.

Invullen van de test

Hoe gaat de test in z'n werk? De vragen zijn uitspraken die jijzelf als leraar zou kunnen doen: 'Ik vind het (nog) lastig om ...' Is jouw antwoord hierop ja, dan ben je bij een ontwikkelpunt aangekomen!

- Schaal jezelf in door aan te kruisen of de uitspraken in de linkerkolom voor jou van toepassing zijn.
- Is jouw antwoord nee, ga dan verder naar de volgende uitspraak.
- Is jouw antwoord ja, stop dan met invullen en ga direct naar het hoofdstuk waarnaar wordt verwezen. Hier vind je de actiestappen die je verder op weg kunnen helpen.

Opbouw test

De test is opgebouwd uit 5 fasen. Elke fase is onderverdeeld in klassenmanagement en didactiek.

Stuit je bij jezelf op een ontwikkelpunt dat valt onder klassenmanagement dan ga je werken aan het verbeteren van jouw organisatorische leerkrachtvaardigheden. Je gaat bijvoorbeeld (afhankelijk van de fase waarin je je bevindt) werken aan het verbeteren van de routines in de klas, je gaat aan de slag met de ordehandhaving, of je gaat je lessen beter leren plannen of werken aan de motivatie van leerlingen.

Ontdek je een ontwikkelpunt bij didactiek dan ga je werken aan de manier waarop je kennis en vaardigheden overbrengt op de leerlingen en hoe je je daarop voorbereidt. Denk hierbij aan lesvoorbereiding, observatie, beoordeling van het werk van leerlingen, data verzamelen en het leiden van groepsgesprekken.

De opbouw van de test is dus heel goed uitgedacht. Hij begint bij de basis en richt zich steeds meer op de verfijnde leerkrachtvaardigheden en -technieken, die je ziet bij de echte ‘experts’.

De opbouw ziet er als volgt uit:

Waar kun je de test vinden? Als bijlage en aan het begin van elk hoofdstuk staat een test. De hoofdstukken in dit boek corresponderen met deze 5 fasen.

Actiestappen

Het is niet de bedoeling dat je dit boek van kaptot kapt leest. Via de test word je verwezen naar de juiste pagina waar je tips vindt hoe je kunt werken aan het ontwikkelpunt dat je bij jezelf hebt geconstateerd. Je kunt dus heel gericht werken aan wat jij nodig hebt.

De manier waarop je werkt aan het verbeteren van jouw vaardigheden gebeurt in kleine stapjes. In het boek wordt beschreven hoe je bij jezelf kunt werken aan de details die er toe doen.

Bij elk ontwikkelpunt werk je aan een uitdaging: welke uitdaging ga je aan? Wat wil je verbeteren? Daarna geven we suggesties wat je zou kunnen doen, welke actie je kunt ondernemen. Vervolgens werken we dit uit in een aantal concrete actiestappen.

Deze actiestappen kunnen bijvoorbeeld specifieke aanwijzingen, vragen of reacties zijn die ervoor zorgen dat je als leraar het verschil kunt maken. Het kan ook helpen om letterlijk een goed beeld van jezelf te krijgen. Maak filmopnamen (of geluidsopnamen) van jezelf en wees dan heel kritisch. Ook het oefenen voor de spiegel is een effectieve manier om de details goed in de vingers te krijgen. Denk daarbij aan het oefenen van je houding en je stemgebruik. In dit boek tref je concrete oefeningen aan die je daarbij kunnen helpen.

Reflectievragen

Bliksemstart geeft per ontwikkelpunt vragen die je aan jezelf kunt stellen. Dit gebeurt op een non-directieve manier en laat je bewust worden waar je manier van lesgeven nog bijsturing nodig heeft.

Met behulp van pictogrammen geven we aan op welke manier je kunt oefenen en/of reflecteren. In de bijlage vind je een toelichting op deze pictogrammen.

Bijlagen

In de bijlagen vind je handige formats die je kunt gebruiken voor reflectie en feedback. Er is een format voor filmen in de klas, collegiale feedback en voor het bijhouden van een logboek.

Uitleg pictogrammen

Film jezelf en kijk terug

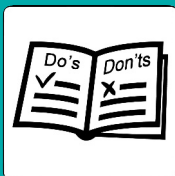
Film jezelf en de interactie met de leerlingen en kijk terug

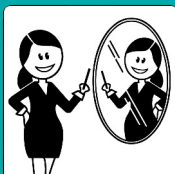
Vraag om collegiale feedback

Vraag feedback op je schriftelijke voorbereiding

Houd een logboek bij over je ervaringen: wat werkt wel en wat werkt niet?

Oefen voor de spiegel

Fase 1

De basis

Voor het eerst een eigen klas. Je hebt de opleiding achter de rug en jouw laatste stageperiode afgesloten. Je hebt al de nodige kennis en ervaring opgedaan en bent klaar om te starten.

Of voel je je, heel begrijpelijk, toch nog onzeker? Je wilt natuurlijk dat alles vlekkeloos verloopt en goed geregeld is. Dat valt niet altijd mee. Je kent de leerlingen nog niet, je hebt nog geen band met ze kunnen opbouwen. Je moet vanaf de eerste dag direct aan de slag. Hoe zorg je voor een goede start? Welke regels en afspraken maak je en hoe kom je 'stevig' over (klassenmanagement)? Verder gaan we in dit hoofdstuk in op goede en doelgerichte lesvoorbereidingen (didactiek).

Maar voordat je verder gaat, vul je eerst de zelftest op de volgende pagina in om te checken of jouw basisvaardigheden op orde zijn.

ZELFTEST Hoe sta ik ervoor?

Fase 1: De basis		
Klassenmanagement: Een goede start		
Ik vind het lastig om routines in de klas in te voeren en te handhaven.	Ja ► Nee ▼	Essentiële routines en procedures <ul style="list-style-type: none"> Plan en oefen essentiële routines en procedures van moment tot moment p. 20 Verfijn de uitvoering van routines en procedures p. 22
Ik vind het lastig om overzicht te hebben in mijn groep/klas.	Ja ► Nee ▼	Overzicht <ul style="list-style-type: none"> Recht je rug en sta stil p. 24 Formeel register p. 26
Didactiek: Lesvoorbereiding		
Ik vind het lastig om te verwoorden wat het lesdoel is.	Ja ► Nee ▼	Lesvoorbereidingen maken <ul style="list-style-type: none"> Beschrijf duidelijke lesdoelen p. 30 Ik-fase p. 33
Ik vind het lastig om te achterhalen of ik mijn lesdoel heb behaald.	Ja ► Nee ▼	Lesvoorbereidingen maken <ul style="list-style-type: none"> Ontwikkel Afzwaaiers gekoppeld aan lesdoel p. 35
Ik vind het lastig om te bepalen welke instructie ik moet geven bij de lesstof.	Ja ► Nee ▼	Word de eigenaar van je les <ul style="list-style-type: none"> Instructie en begeleid inoefenen p. 37
Ik kom tijd te kort. Ga door naar fase 2.	Ja ► Nee ▼	Word de eigenaar van je les <ul style="list-style-type: none"> Bouw een tijdsmerking in p. 39

Klassenmanagement:

Een goede start

In deze eerste fase is het van belang dat je nadenkt over routines die je kunt inzetten om leerlingen vanaf de eerste dag 'aan boord' te krijgen. Hoe zien die procedures en routines er concreet uit? Wanneer wordt een procedure een routine?

Je kunt je goed voorbereiden op deze eerste periode. In de eerste fase kun je aan de slag met de volgende actiestappen:

Essentiële routines en procedures:

- Plan en oefen essentiële routines en procedures
- Verfijn de uitvoering van routines en procedures

Overzicht:

- Recht je rug en sta stil
- Formeel register

Ik vind het lastig om routines in de klas in te voeren en te handhaven.

Voorbeeld

Je wilt graag dat de leerlingen in groep 3 rustig naar buiten gaan als de ochtendpauze aanbreekt. Nadat zij hun pauzesnack hebben opgegeten vraag je om stilte. Dat duurt lang en als de leerlingen opgeruimd hebben merk je dat de tafels niet netjes zijn achtergelaten. Vervolgens laat je hen rij voor rij naar buiten gaan. Dat verloopt niet naar je zin.

Uitdaging

Welke routines moet ik vanaf de eerste schooldag in mijn klas stevig neerzetten?

Plan en oefen essentiële routines en procedures

In elke klas zijn terugkerende taken en handelingen die je de leerlingen zo efficiënt mogelijk wilt laten uitvoeren. Als je die taken en handelingen stapsgewijs traint, worden het voor leerlingen routines en door hen bijna zonder nadenken uitgevoerd. Expliciete richtlijnen voor leerlingen ten aanzien van het uitvoeren van specifieke taken zorgen ervoor dat de lessen ordelijk verlopen en je creëert een positief leer- en werkklimaat.

Actiestappen

- Bedenk welke routines je met de leerlingen wilt inoefenen.
Bijvoorbeeld ten aanzien van:
  - lesovergangen,
  - verplaatsen van leerlingen (bijvoorbeeld bij de start van groepswerk),
  - uitdelen en opruimen van materialen,
  - binnenkomst van leerlingen in het lokaal,
  - vertrek uit het lokaal,

- luisterhouding van de leerlingen,
- houding bij de instructie (bijvoorbeeld aantekeningen maken).
- Houd rekening met afspraken daarover op de school waar je werkt en stem daarop af om misverstanden te voorkomen.
- Routines die je wilt invoeren, schrijf je voor jezelf uit. Je krijgt dan een duidelijk beeld via welke stappen je de procedure moet invoeren.

Een voorbeeld:

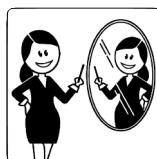
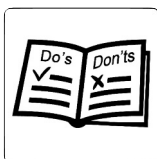
De leerlingen gaan rustig naar buiten als het pauze is.

Wat doe ik?	Wat verwacht ik van de leerlingen?	Wat doe ik als de uitvoering niet naar mijn zin verloopt?
Ik vraag de leerlingen in de luisterhouding te gaan zitten. Ik kijk of iedereen in de luisterhouding zit.	Zij gaan rechtop zitten en houden hun mond dicht.	Ik herinner hen aan de luisterhouding.
Ik vraag de leerlingen op te staan, hun stoel aan te schuiven en achter hun tafel te gaan staan.	Zij schuiven hun stoel aan. Gaan achter hun tafel staan.	Ik laat de leerlingen het overdoen als ze het niet volgens de afspraak uitvoeren.
Ik vraag hen rustig volgens de afgesproken route naar buiten te lopen.	Zij lopen rustig naar buiten.	

Reflectievragen

- Welk deel van de procedure verliep naar jouw zin?
- Over welk deel ben je minder tevreden?
- Wat valt je op aan de wijze waarop je de procedure aan de leerlingen introduceert (als je daarop terugkijkt)?
- Hoe reageren de leerlingen daarop?

Feedback en reflectie

Ik vind het lastig om routines in de klas in te voeren en te handhaven.

Voorbeeld

Je geeft een tekenles in groep 4. Je hebt een stappenplan uitgewerkt voor het opruimen na de tekenles. Je hebt ingeschat hoe lang de les duurt en wanneer de leerlingen moeten opruimen, zodat ze op tijd naar huis kunnen. Verder heb je bedacht wat je gaat zeggen over het afspoelen van kwasten, het opruimen van verfbakjes en de plek waar de leerlingen hun tekeningen kunnen drogen. Dit stappenplan heb je aan het begin van de les toegelicht en het staat op het white-board. Zodra je het signaal geeft dat er moet worden opgeruimd, merk je dat er veel misgaat. Er is te veel herrie naar je zin en ze ruimen niet op zoals je had aangegeven.

Uitdaging

De uitvoering van de procedure verloopt niet zoals ik had gepland, terwijl ik de stappen op papier heb gezet. Hoe zorg ik ervoor dat de procedure in mijn klas goed wordt uitgevoerd en een routine wordt?

Verfijn de uitvoering van routines en procedures

Ga er niet bij voorbaat vanuit dat de leerlingen weten wat je van hen verwacht. Bedenk vooral hoe je het gewenste gedrag of de uitvoering van de procedure kunt modelen. Een goed getrainde procedure wordt uiteindelijk een soepel lopende routine.

Actiestappen

- Model (Jij) de uitvoering van de routine in kleine stapjes, die de leerlingen kunnen volgen. Er moet tussen elke stap wat tijd zitten, zodat de leerlingen het goed kunnen volgen.
- Doe het daarna samen (Wij) en laat vervolgens de leerlingen het alleen doen (Jullie), net zo lang totdat het goed gaat. Besteed voldoende tijd aan de Wij/Jullie fase.